

Från utsatthet till inkludering – civila samhället kan bidra

Charli Eriksson, Ingrid Edvardsson,
Ingela Fredriksson, Sofia Green

Charli Eriksson, professor emeritus, gästforskare, Institutionen för folkhälsovetenskap, Stockholms universitet, vid studiens genomförande professor i folkhälsovetenskap, Örebro universitet. E-post: charli.eriksson48@gmail.com

Ingrid Edvardsson, doktor i medicinsk vetenskap, Region Kronoberg, Regional utveckling, Växjö. Vid studiens genomförande, forskare, Institutionen för hälsovetenskap, Örebro universitet. E-post: ingrid.edvardsson@kronoberg.se

Ingela Fredriksson, Länsstyrelsen i Örebro län, vid studiens genomförande, projektsekreterare, Institutionen för hälsovetenskap, Örebro universitet.
E-post: ingela.fredriksson@lansstyrelsen.se

Sofia Green, vid studiens genomförande, projektsekreterare, Institutionen för hälsovetenskap, Örebro universitet. E-post:sofia.green@orebro.se

Idéburna organisationer är en viktig del i det civila samhället. Genom en fallstudie av ett projekt riktat till ensamkommande flyktingungdomar berättar artikeln om hur utsatthet kan förvandlas till inkludering. Hassela Skånes projekt Vändpunkten följs upp med participatorisk forskningsansats. Analys av dokument och intervjuer av medlemmar, volontärer och ungdomar (n=20) utgör underlag för denna berättelse om hur projektet utvecklats till nytta för alla inblandade parter. Genom triangulering av olika intressenters perspektiv framkommer en idéorganisations möjlighet att bidra till en utveckling från utsatthet till inkludering. Genom uppsökande verksamhet skapas kontakt. Inom verksamhetens olika aktiviteter har det funnits möjligheter till personlig utveckling och ansvarstagande. Projektet hade värde för såväl ungdomarna som volontärerna. Genom projektet kunde deltagare utveckla organisationen Ensamkommandes förbund, där verksamheten fortsatt.

Non-government organizations (NGOs) are an important part of civil society. Through a case study of the project Vändpunkt [The turning point] run by Hassela Skåne, the article tells a story how vulnerability can be transformed into inclusion. Analysis of documents and interviews of members, volunteers and adolescents (n = 20) forms the basis for reporting a story of a project beneficial for all parties involved.

Triangulation of different stakeholders revealed the ability of a NGO to facilitate the development. Through outreach activities, contact was made. In the project activities gave opportunities of personal development and responsibility for both young people as well as volunteers. Through the project, participants were able to develop the organization Ensamkommandes förbund [Confederation of Unaccompanied].

Inledning

Varje år söker barn och unga skydd i Sverige utan sällskap av en förälder eller annan vårdnadshavare. Denna artikel presenterar en verksamhet inom civilsamhället som inriktades på att stödja ensamkommande barn och unga. Studien ingick i ett forskningsprogram om idéburna organisationers alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande (ANDT-förebyggande)[1-3].

Den teoretiska basen för denna studie bygger på barnkonventionen som en utgångspunkt för barndomsforskningen, hälsofrämjande som en metod att öka människors inflytande och egenmakt (empowerment), och civilsamhällets organisationer som möjliggörare för samhörighet och utveckling.

FN:s konvention om barns rättigheter är ett politiskt dokument som skall bli lag i Sverige, men det fungerar också som utgångspunkt för barndomsforskningen på 2010-talet [4]. Sedan undertecknandet 1989 har barn alltmer betraktats som subjekt och bärare av individuella rättigheter. Det barndomssociologiska perspektivet lyfter fram barn och ungdomar som aktörer. Ensamkommande barn är i hög grad aktörer, med de befinner sig också i en utsatt situation och är i behov av stöd och skydd. En systematisk kunskapsöversikt [4] visade att det fanns få nationella studier av de ensamkommande asylsökande barnens socialpsykologiska situation. Studier internationellt visade att många av de ensamkommande barnen har mycket god resiliens (motståndskraft) men de

upplever också en varierad och ofta problematisk situation med bristande psykisk hälsa.

Att kunna hantera utmaningar utan att brytas ner av dem är det som definieras som resiliens [5]. Samspelet mellan skola, familj, lokalsamhället och kultur kan vara aktiva ingredienser i positiv utveckling och resiliens [6], som också stöds genom särskilda utbildningsinsatser [7, 8] och verksamheter där individen bemöts på gott sätt.

Det civila samhällets ideella organisationer har en formell organisering, står utanför staten, är självstyrande med inslag av idealitet [9]. Denna studie handlar om en organisation som arbetar med acceptabla mål och medel. Det är samtidigt så att den kan möta de ensamkommande utan krav på registrering och identitetspapper. I en studie har etniska organisationer haft möjlighet att på ett bra sätt nå fram till målgrupper som myndigheter har svårare att nå [10]. Civilsamhällets organisationer kan göra viktiga insatser för folkhälsan i Sverige [11]. Det kan också handla om opinionsbildning och aktivism som metod [12].

Inom ramen för regeringens stöd till ANDT-förebyggande har en rad organisationer fått medel för att rikta sitt arbete till särskilda sociala grupper. I denna artikel vill vi belysa värdet av de insatser riktade till ensamkommande flyktingbarn, som genomförts av organisationen Hassela Solidaritet i Skåne genom projektet Hassela Vändpunkt. En kort beskrivning av organisationen ges i Tabell 1. Huvudfrågorna är vad gjorde organisationen, vad kännetecknar verksamheten (hur

Resultat

Redovisningen inleds med att kort beskriva utvecklingen av projektet. Därefter redovisas den berättelse som framkommer när projektledare, organisationsmedlemmar och volontärers perspektiv analyseras. Avslutningsvis redovisas deltagarnas berättelser.

Projektets utveckling

Projektets huvudsakliga syfte var att att öka och stärka skyddsfaktorerna i ensamkommande ungdomars liv och därmed minska riskerna för att de ska hamna i utanförskap, missbruk eller kriminalitet. Hassela Vändpunkt Revival i Malmö arbetade med konkreta aktiviteter i form av hembesök på boende, prova-på-aktiviteter och utflykter, läxhjälp och lägerverksamhet. En viktig del var volontärernas engagemang och kontakt med ungdomarna. Verksamheten riktade sig till största delen till ensamkommande ungdomar men var även till stor glädje för alla volontärer. Arbetet skedde i nära samarbete med den sociala resursförvaltningen, boenden, lokala kultur- och sportföreningar, klubbar, etcetera

Projektet startade 2010 och använde sig av relationsbaserade metoder. Drygt 200 ensamkommande och omkring 50 volontärer har deltagit i aktiviteter och evenemang. Ensamkommande inspirerades under 2013 att starta en ny egen förening med drygt 200 medlemmar och behövde tid för att med projektets hjälp etablera föreningen. Projektet samarbetade med Ensamkommandes Förbund och med projekt Mötesplatsen där mötesplatsen Otto skapades. Under 2014 önskade projektet att

evidensbasera de processer, metoder och resultat som projekt Vändpunkt initierat och använt. Att driva vidare och utveckla de olika aktiviteter som projekt Vändpunkt satt igång på sådant sätt att de under 2014 successivt kommer fasas över till den verksamhet som målgruppen själv med kommunens hjälp kommer starta under 2014 [<https://ensamkommandesforbund.se/efs-historia/>]. I detta är etableringen av en ny mötesplats för ensamkommande en central och viktig verksamhet.

Organisationens aktörer

De olika perspektiv som gavs av olika intressenter som projektledare, styrelsemedlem, volontär och deltagare redovisas var för sig. Samstämmigheten var stor när det gäller beskrivningen av målgruppen nyanlända invandrarungdomar i åldern 14–20 år och verksamhetens målsättning. Gruppen kännetecknades av risk för utanförskap och missbruk, bristande kunskap i svenska språket och dålig förståelse för hur det svenska samhället är uppbyggt. De var ensamma, inga föräldrar och i en extrem utsatthet.

Projektledaren berättar

Hon hade rekryterats till organisationen som kommunikator, med erfarenhet av framgångsrik kommunikation, varumärkesbyggande och insamlingsverksamhet från två idéburna organisationer, men hon blev verksamhetsledare när den tidigare ledaren tragisk gick bort. Projektet utvecklades under åren från en trevande start till en verksamhet med framgångsfaktorer

som uthållighet, flexibilitet och förtrohet i de personliga mötena.

”Det var väldigt trögt i början att hitta nycklarna för hur vi skulle få folk och komma, hur vi skulle hitta aktiviteter. Vi träffade ju grupper och pratade om vilka aktiviteter dom ville ha. Sedan när vi gjorde dom så kom vi igång.”

Inriktningen på organisationens idé och värdegrund var:

”att hjälpa unga människor att inte hamna i utanförskap, att undvika utanförskap och missbruk och kriminalitet och dom liksom hot som faktiskt finns när man växer upp.”

Kärnverksamheten bygger på en metod som kan bidra till att ungdomar hittar meningen i livet, sin egen kraft och styrka.

”Vi har speciella metoder för att skapa relationer eller att stötta människor, det som vi kallar ledarskapsutbildningar eller teambildning ..., det är inte ledarskap där man ska bli chef utan det är ledarskap av sitt eget liv.”

En central del i verksamheten var volontärerna enligt projektledaren:

”Jag tycker volontärerna på nåt sätt dom står lite grann för mänskligheten i det hela att faktiskt vanliga människor går in och gör, stöttar andra helt frivilligt utan att få betalt.”

Organisationer i det civila samhället har en viktig roll enligt projektledaren:

”Alltså egentligen ser jag oss som väl-

digt mycket katten mellan individer och stat, det statliga och kommunala. Det är liksom kittet egentligen som får samhället att gå vidare. Jag tror det är otroligt viktigt för samhället att det finns ideella organisationerna och den kraft som gör att det ändå är mjukt i samhället och inte bara det här hårda.”

Organisationsmedlemmar berättar

En manlig medlem från Afghanistan, som intervjuats, började som paperslös flykting, blev engagerad som volontär och sedan anställd på deltid inom Vändpunkten. Han berättar hur de kontaktade flyktingboende och hur verksamheten utvecklades med en rad olika aktiviteter som trafikundervisning och träning av bilkörning, filmvisning, samtal, gitarrundervisning och läxhjälp. Genom hans kompetens tillkom en omfattande träning i taekwendo.

Centralt är mötet mellan människor och samtalen.

”Dom som jobbar i Vändpunkt har jätte, jättestort hjärta och alla varmt välkomna, och vi försöker hjälpa dom som kommer nya till Sverige, njuta av livet och sen anpassa sig i Sverige.”

Volontärer berättar

Inom verksamheten fanns två olika typer av volontärer, de som själva varit flyktingar och engagerade svenskar som vill bidra. En kvinnlig volontär som flytt från Afghanistan för 11 år sedan berättar att projektet når viktiga mål:

"Jag har sett att vissa människor har fått inspiration att fortsätta med sina drömmar och att inte ge upp och att hitta möjligheter och att se att dom kan, att dom kan göra någonting. Deras utsikter kan tas på allvar dom kan komma långt i sina drömmar."

Projekt har två målgrupper. Den direkta är ungdomarna som är isolerade i utanförskap. Den indirekta är volontärerna själva, som har stor egen nytta av engagemanget.

"Ja, och jag tänkte på att vad man kunde förändra är att jag tror att man kan utbilda bättre både volontärer och ungdomar, ungdomar kanske inte så viktig i det här fallet men jag skulle säga att volontärer kan få mycket bättre förbättringar och utbildning inför att hjälpa andra."

Människor som vågar prata om svåra saker ska synas mer i samhället framhåller hon och hänvisar till sin egen erfarenhet:

"Man orkar inte helt enkelt när man har sitt eget liv, det är ju väldigt få personer som har den här eldsjäl drivkraften liksom, som brinner. Jag, tror att jag har bevisat det för mig själv för att jag har nu i mina unga år börjat jobba ideellt och fortsätter och drivs, alltså pengar är inte så viktigt för mig bara att jag gör nytta."

En kvinnlig svensk volontär berättar att det är krävande att ta del av deras personliga historia:

"Alltså det svåra är ju att höra deras historier, det är fruktansvärt. Alltså deras

flykthistorier, det går ju inte att ta in. Alltså dom här killarna att dom legat under lastbilar ... "

Volontärer lyfter fram mervärdet med denna idéburna organisation:

"Så här ska ju vara en öppen dörr även för dom som inte har fått uppehållstillstånd och papperslösa."

"Det är bra att det är en frivilligorganisation som är politiskt och religiöst obunden."

Deltagare berättar

De hade deltagit i Hasselas Vändpunkten mellan ett halvår och tre år. De flesta hade deltagit flera gånger i veckan och en del mer sällan. Innehållsanalysen av intervjuerna resulterade i tolv kategorier, som bildade fem teman, där alla redovisas här förutom utvecklingsområden för organisationen.

Individerna

Ungdomarna hade många en gemensam bakgrund fast med olika innebörd och upplevelser. De flesta kom från Afghanistan och tre från Somalia. Nästan alla ungdomar hade erfarenhet av att lämna ett land i krig med svåra levnadsförhållanden. De levde åtskilda från sina familjer och de hade levt många år med mycket svåra levnadsförhållanden. Nästan alla hade kommit hit smuggelvägen, ibland en lång väg som sträckte sig över flera år.

"Jag lämnade Afghanistan vid 4 års ålder. Jag var papperslös i Iran i ca 10 år

och jobbade där. I ca 6 år var jag papperlös i olika europeiska länder. Jag har nyligen beviljats uppehållstillstånd i Sverige. Jag kom till Sverige smuggelvägen. I 15 år led jag av papperslöshet – olaglig vistelse i länder – och de första fyra åren av mitt liv präglades av krig.”

Många har haft det mycket svårt, inte bara på vägen hit, utan även här. Ensamheten har varit tung och osäkerheten om att få stanna har varit tärande. I Sverige upplevdes en trygghet och möjlighet att kunna bygga upp ett bra liv och få vänner här. De flesta av ungdomarna studerade på grund- eller gymnasienivå.

”Jag är nöjd med min tillvaro. Jag studerar och vid sidan av det är jag aktiv i diverse organisationer. Jag extra jobbar också inom bemötjänsten. Jag har många bra vänner som gör min vardag meningsfull. Jag mår bra men känner oro för min familj som inte bor i Sverige. Det gör att jag ibland känner mig ensam.” (kille)

”Jag är glad och nöjd sedan jag kom till Sverige för jag ser att det finns möjligheter till bra utbildning och det är upp till mig själv att kämpa för att uppnå mina livsmål. Särskilt tjejer får större möjligheter i Sverige, som de inte har haft i bl.a. Afghanistan och Iran. Materiellt har jag det bättre men psykiskt mår jag sämre för jag saknar min familj väldigt mycket.” (tjej)

Deltagandet

De generella anledningarna till att delta uppgav ungdomarna var att lära känna nya människor, att få vänner

och att känna sig mindre ensam. Att lära sig mer svenska var en annan vanlig orsak till att vilja delta i Vändpunkten. Här erbjöds även läxhjälp och ordnades aktiviteter av olika slag vilket hade stor betydelse för intervjupersonerna.

Deltagarna hade fått stöd för genomförande av olika egna idéer och därigenom fått en meningsfull fritid. Att träffa andra i samma situation gav en tillhörighet och man kände en gemenskap. Läxhjälpen som erbjöds var värdefull.

Vändpunkten beskrevs som en mötesplats för nyanlända ungdomar från olika länder och där man kunde få hjälp och stöd i olika frågor. Här ordnades olika typer av aktiviteter som upplevdes meningsfulla och blev en samlingsplats för andra i samma situation.

”Jag skulle beskriva Vändpunkt som en viktig del av Hassela som är en organisation som erbjuder unga tjejer simundervisning och har flera andra fritidsaktiviteter för ensamkommande. Tjejer som är ensamkommande har svårt i början, svårare än killar, och Vändpunkt försöker ge de tjejerna en meningsfull vardag i form av olika aktiviteter såsom simning, läxhjälp och utflykter. Det är en bra möjlighet att nyttja dem.”

Jämställdhet

Många av aktiviteterna upplevdes som riktade i första hand till killar, efter deras behov och förutsättningar. Några tyckte att verksamheten inte varit anpassad för tjejer och att det var färre aktiviteter för dem. Många tjejer hade

en kulturell bakgrund som gjorde att det inte var självklart att vara med i aktiviteter med killar närvarande ex. övernattningar eller övningskörning. En del uppgav att tjejerna inte vågade delta och därför var det mer killar i verksamheten. Och någon tyckte att det är upp till tjejerna själva om de inte vill vara med i de blandade grupper som finns. Tjejerna upplevs ha det svårare än killar och är mer ensamma och Vändpunkten blir då en extra viktig verksamhet för dem. Det fanns också en särskild dag för enbart flickor.

Många hade reflekterat över jämställdheten sedan de kom till Sverige och förändrat sin syn på mäns och kvinnors roller. Däremot var det få som ansåg att Vändpunkten specifikt hade bidragit till att deras syn på jämställdhet hade förändrats. Det var dock flera som påtalade betydelsen av kvinnliga ledare som goda förebilder. Såväl killar som tjejer påtalar vikten av att tjejer behöver få mer plats men också att de måste våga mer.

”Tidigare tyckte jag att kvinnors plats var i hemmet och nu tycker jag att kvinnor kan jobba och leva fritt utanför hemmet precis som männen.” (kille)

Framtiden

Många såg det som en bra möjlighet att träffa nya vänner på Vändpunkten och att det påskyndade integrationsprocessen genom att delta i aktiviteterna. Om ungdomarna skulle fortsätta att delta i aktiviteterna berodde på vilka aktiviteter som erbjöds i framtiden samt om tiden räckte till.

”Om jag inte ska ha tillräckligt med tid kommer jag inte kunna fortsätta. Jag ser på Vändpunkt och hela Hassela som en skola och ska försöka fortsätta lära mig nya saker här.”

Ungdomarna hade en mycket positiv framtidstro, både socialt och yrkesmässigt. Några ville bli yrkesmän såsom snickare, bilmekaniker och de flesta ville läsa på universitet och bli t.ex. tandläkare, sjuksköterska eller mattelärare. Många uppgav att de ville jobba politiskt och på olika sätt hjälpa andra som levde under utsatta förhållanden.

”Jag tror att jag är färdig med mina universitetsstudier om 10 år och ha politiska förtroendeuppdrag, förhoppningsvis som riksdagsledamot.” (tjej)

”Jag tror att om 10 år studerar jag på universitetet samtidigt som jag är engagerad i aktiviteter som hjälper andra i nödsituationer.” (kille)

Diskussion - Från utsatthet till inkludering

Genom triangulering av olika intressenters perspektiv har en tydligare bild framkommit av en idéorganisations möjlighet att bidra till en utveckling från utsatthet till inkludering. Intervjuerna ger en tydlig bild av att genom projektet kunde Hassela Skåne genom uppsökande verksamhet nå fram till målgruppen nyanlända invandrarungdomar, som ofta befinner sig i en utsatt situation [4].

Studien ger också stöd för att verksamheten bidragit till ungdomars po-

sitiva utveckling. En begränsning är att endast en liten grupp följts upp. Då deltagarna inte behövde registrera sig fanns ingen annan möjlighet än att via personliga kontakter få ett frivilligt deltagande i intervjuerna. Alla tillfrågade inom organisationen och bland volontärerna valde att delta. Bland ungdomarna var det en person som deltog med fiktivt namn.

Inom verksamheten har det funnits möjligheter till personlig utveckling och ansvarstagande. Den tidigare projektledaren hade varit volontär innan. Ett par av de intervjuade hade från att vara deltagare blivit volontär och i något fall blivit anställd. Detta är också ett tecken på att den idéburna organisationen bidragit till utveckling hos deltagarna. En motsvarande utveckling genomgick hela projektet genom att deltagare stöddes till att bilda organisationen Ensamkommandes förbund, som etablerades och möjliggjorde ett fortlevande och utveckling av verksamheter som bedrivits inom Hassela Skåne. En av intervjupersonerna hade ett förtroendeuppdrag inom Ensamkommandes förbund.

Att vara volontär var positivt enligt de intervjuade. Detta är i linje med vad som framkommit i tidigare forskning [18]. Motiven för att vara volontär ligger i linje med vad studien av mentorer (storasystrar) till tonårsflickor (lillasystrar) i den idéburna organisationen Tjezonen visar. [19]. De intervjuade lyfte möjligheten till mer utbildning och stöd i sin volontärsroll utöver den introduktionsutbildning som de fått. Förberedelse, utbildning, handledning och stöd är centralt för att mentorskap för ungdomar skall

hålla hög kvalitet [20]. Ambitionen i Hassela Skånes projekt är att erbjuda medmänsklighet och utvecklande aktiviteter och inte djupare terapeutiska ambitioner. Om behoven var stora var organisationens och volontärernas roll att stödja ungdomarna att få professionell hjälp.

Den hälsofrämjande potentialen i medmänskliga möten och samtal, som i projektet, har dokumenterats i litteraturen [21-23]. De återkommande möten som ungdomarna haft har också lett fram till autentiska relationer med någon av de vuxna inom verksamheten. Denna utvecklingsprocess liknar den som dokumenterats för mentorskapsrelationer [24].

Värdet av att en organisation i civilsamhället engagerade sig för denna ungdomsgrupp har flera olika dimensioner. Genom ett stort utbud av aktiviteter möter verksamheten både killar och tjejers behov. Språkstöd, läsläsningshjälp och trafikutbildning fungerade som brobygge in i det svenska samhället (Vad-frågan). Det var möjligt att möta de papperslösa eftersom dessa inte registrerades, vilket andra verksamheter skulle ha gjort. Att Hassela är en politiskt och religiöst obunden organisation lyftes som en fördel av ungdomarna. Det finns också en särskild kraft i att vanliga människor engagerar sig tillsammans med dessa ungdomar, något som varit till ömsesidig glädje och nytta (Hur-frågan). Både organisationens aktörer och deltagare hade nytta av verksamheten. Central var de mänskliga mötena.

Studiens uppläggning gav intressant kunskap, men det skulle ha varit

värdefullt om en större grupp kunnat följas upp med avseende på hur det gått på sikt för den. Verksamheten skulle ha kunnat dokumenteras med deltagande observation, film och andra kvalitativa metoder, men det var ju samtidigt tveksamt ur etisk synpunkt att göra det med denna grupp, som inte ville att intervjuerna skulle spelas in. Med tanke på de begränsade resurserna och etiken gick inte heller en kontrollerad undersökning med jämförelsegrupper att genomföra. Det vi kunde göra var att ge röst åt de inblandade och förmedla den bild av möjligheter till hälsa och livskvalitet som civilsamhällets mänsklighet kan bidra till.

Referenser

- Eriksson C. Idéorganisationernas ANDT-förebyggande arbete. *Socialmedicinsk tidskrift*, 2014;91(1):3-4.
- Eriksson C, Geidne S, Larsson M, Pettersson C. Med kraft och vilja. Alkohol- och drogförebyggande arbete inom Socialstyrelsens stöd till frivilligorganisationer 2003-2009. Örebro: Studier i folkhälsovetenskap Örebro universitet, 2010:1, 333 sidor.
- Eriksson C, Fredriksson I, Geidne S, Larsson M, Pettersson C. (2015). Om att arbeta för kunskapsutveckling inom det ANDT-förebyggande arbetet – Erfarenheter från forskningsprogrammet Med kraft och vilja - forskning för idéburna organisationers ANDT-förebyggande arbete 2003-2015. Arbetsrapport inom folkhälsovetenskap. Örebro universitet, 2015:1, 31 sidor.
- Brunnberg E, Borg R-M, Fridström C. *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur, 2011.
- Rutter M. Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1987;57: 316-331.
- Unger, M. (ed.). *The Social Ecology of Resilience. A Handbook of Theory and Practice*. New York: Springer, 2013.
- Cefai C, Matsopoulos A, Bartolo P, Galea K, Gavogiannaki M, Assunta Zanetti M, Renati R, Cavioni V, Miljevic-Ridicki R, Ivanec TP, Saric M, Kimber B, Eriksson C, Simoes C, Lebre P. A Resilience Curriculum for Early Years and Elementary Schools in Europe: Enhancing Quality Education. *Croatian Journal of Education*, 2014;16(2):11-32.
- Cefai C, Cavioni V, Bartolo P, Simoes C, Ridicki Miljevic R, Bouilet D, Pavin Ivanec T, Matsopoulos A, Gavogiannaki M, Zanetti MA, Galea K, Lebre P, Kimber B, Eriksson C. Social inclusion and social justice: a resilience curriculum for early years and elementary schools in Europe. *Journal of Multicultural Education*, 2015;9(3):122-139.
- Wijkström F, Lundström L. *Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället*. Stockholm: Sober Förlag, 2002.
- Eriksson C, Fredriksson I, Lundqvist S. Kraft och vilja att nå fram – Etniska grupper som mål och medel i ANDT-förebyggande arbete. *Socialmedicinsk tidskrift*, 2018, 95(4):410-423.
- Linde J. Civilsamhället – area och aktörer. Folkhälsoarbetet behöver idéburna organisationer. *Socialmedicinsk tidskrift*, 2011;88(4):352-355.
- Laverack G. *Health Activism. Foundations and Strategies*. London: Sage, 2013.
- Teddlie C, Tashakkori A. *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Los Angeles: SAGE, 2009.
- Creswell JW. *A Concise Introduction to Mixed Methods Research*. Los Angeles: Sage, 2015.
- Eriksson C, Geidne S, Larsson M, Pettersson C. A Research Strategy Case Study of Alcohol and Drug Prevention by Non-Governmental Organizations in Sweden 2003-2009. *Substance Use Treatment, Prevention, and Policy*, 2011;6(8).

16. Eriksson C, Fredriksson I, Fröding K, Geidne S, Pettersson C. Academic-practice-policy partnerships for health promotion research –experiences from three research programs. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2014;42(Suppl 15): 88–95
17. Yin RK. *Case Study Research. Design and Methods*. Fourth Edition. Los Angeles: Sage, 2009.
18. Larsson M *Formal Female Mentoring Relationships as Health Promotion*. Örebro University: Örebro Studies in Care Sciences 67, 2016.
19. Larsson M, Pettersson C, Eriksson C, Skoog T. Initial motives and organizational context enabling female mentors' engagement in formal mentoring - a qualitative study from the mentors' perspective. *Children and Youth Services Review*, 2016;71:17-26. DOI 10.1016
20. DuBois DL, Karcher MJ. (eds). *Handbook of Youth Mentoring*, Second edition. Los Angeles: Sage, 2014.
21. Raeburn J, Rootman I. *People-centered Health Promotion.*, Chichester: John Wiley, 1998.
22. South J, White J, Gamsu M. *People-centered Public Health*. Bristol, UK: Polity Press, 2013.
23. Hertting A, Kristensson M. *Hälsofrämjande möten – från barnhälsovård till palliativ vård*. Lund: Studentlitteratur, 2012.
24. Larsson M, Pettersson C, Skoog T, Eriksson C. "We really clicked the first time we met." Enabling relationship formation, development, and closure in a one-year female mentoring program at a non-governmental organization: a mixed-method study. *BMC Public Health*, 2016;16:179. DOI 10.1186/s12889-016-2850-2